

Documentaire over wereldberoemde boek Thomas Piketty

DE MENS IS EEN GALEISLAAF VAN HET KAPITALISME

De Franse econoom Thomas Piketty werd plotseling wereldberoemd met zijn boek *Capital in the Twenty-First Century*. De gelijknamige documentaire vertelt in sneltreinvaart de economische geschiedenis van de afgelopen anderhalve eeuw. Wat zegt het over het wezen van de mens dat hij in de 21ste eeuw geen alternatief kan bedenken voor de kapitalistische manier van leven?

In de bioscoopdocumentaire *Capital in the Twenty-First Century*, gebaseerd op het gelijknamige beroemde boek van de Franse econoom Thomas Piketty, komt een Amerikaanse psycholoog aan het woord die een sociaal experiment heeft gedaan met behulp van het spelletje Monopoly. De psycholoog verdeelde zijn proefkonijnen in ‘rijk’ en ‘arm’. De ‘rijke’ Monopoly-spelers kregen bij aanvang van het spel meer geld dan hun ‘arme’ tegenstanders, mochten gooien met twee dobbelstenen in plaats van met één zoals de anderen, en kregen elke keer als ze langs ‘start’ kwamen ook nog eens twee keer zoveel geld. Vervolgens observeerde de psycholoog het gedrag van zowel de armen als de rijken. In plaats van dat de bevoorrechte spelers lieten blijken zich bewust te zijn dat het spel op deze manier oneerlijk was, aten ze luidruchtiger van de zoutjes die op tafel stonden, tikten ze harder met de pionnen op het speelbord en deden sommigen van hen laatdunkend tegen hun tegenspelers. Hun narcistische gedrag toonde iets wat tijdens het spel langzaam in hun onderbewuste was gekropen: het idee dat ze recht hadden op hun succes en dat het aan henzelf te danken was dat ze aan de winnende hand waren. Bovenstaand experiment toont dat we zelfs in de 21ste eeuw nog in een middeleeuwse wereldorde leven, waarin iedereen zijn eigen plek toegewezen heeft gekregen door een kosmische bepaling. De rijken en welgestelden geloven onbewust dat ze een natuurrecht hebben op hun rijkdom. We le-

ven formeel weliswaar in een meritocratie, waarin iedereen op basis van zijn merites beoordeeld wordt. Maar in werkelijkheid is die meritocratie een kastensysteem, waarin de armen nauwelijks kans maken zich te ontpoppen tot rijken. Een van de belangrijkste stellingen van het boek van Piketty is dan ook: $r > g$. Oftewel: in veel landen is het rendement op kapitaal (r) groter dan de economische groei (g). Dus groeit het vermogen sneller dan het loon, wat betekent dat het meer loont om bezit te hebben dan om te werken.

Extreem kapitalisme

Om deze reden vreest Thomas Piketty dat we in de 21ste eeuw terugkeren naar het extreme kapitalisme van de negentiende eeuw, dat pas eindigde toen de Eerste Wereldoorlog uitbrak. Zoals hij zegt in de documentaire: “Rond 1914 had in een stad als Parijs 1 procent van de bevolking 70 procent van alle bezittingen in handen.” Sterker nog: het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog was in zijn ogen een van de gevolgen van het vergiftigde kapitalisme dat met de industriële revolutie was ontstaan. In de negentiende eeuw waren als tegenreactie de socialistische en communistische bewegingen opgekomen die de arbeider wilden emanciperen. Dat beviel de kapitalistische orde niet. Piketty, bloedserius: “En rivaliteit tussen landen, nationalisme, wordt vaak door de elite gebruikt om de klassenstrijd te verdringen door een internationaal conflict.” Nog specifieker, in de woorden van de Amerikaanse eco-

nomisch historicus Suresh Naidu: “Met name in Duitsland had je grote industriëlen die dachten dat oorlog hun land goed zou doen.”

Wat Naidu zegt, is niet eens omstrede. Neem de Nobelprijswinnende econoom Paul Krugman, die jaren geleden al oorlog koppelde aan economische groei. Hij schreef over de economische malaise van de jaren dertig: “De Grote Depressie in de Verenigde Staten kwam ten einde door een gigantisch, door overbesteding gefinancierd programma van openbare werken, dat bekendstaat als de Tweede Wereldoorlog.”

Eerste Wereldoorlog

Nog een voorbeeld: de Vlaamse historicus Jacques Pauwels beschreef een paar jaar geleden dat er in de Verenigde Staten een lobby op gang kwam van de financiële sector om deel te nemen aan de Eerste Wereldoorlog toen Groot-Brittannië dreigde te verliezen. De Amerikaanse banken maakten zich zorgen over de grote leningen die ze bij de Britten hadden uitstaan. Toen de Amerikanen inderdaad besloten de oorlog te verklaren aan Duitsland en zijn bondgenoten, mocht daar in de Verenigde Staten niet tegen worden geprotesteerd. Eugene Debs, de politiek leider van een nu vergeten sociaaldemocratische partij, moest om die reden tien jaar de gevangenis in. Maar wat zegt het over de mens dat het kapitalisme zo verlokkelijk blijft? Sinds de val van de Muur in 1989, die het begin van het einde inluidde voor het communisme,

kunnen we geen alternatief meer bedenken voor de kapitalistische samenlevingsorde. Geldzucht is min of meer gewoon geworden. Belastingontwijking is inmiddels een tweede natuur, zelfs voor staatsbedrijven: de Nederlandse Spoorwegen krijgt in deze coronatijd financiële steun, maar ontweek nog tot vorig jaar het betalen van belasting door de oprichting in Ierland van een dochteronderneming. De kortetermijnvisie regeert, want tijd is geld: de KLM wordt nu door de Nederlandse regering overeind gehouden, maar kocht in 2018 voor € 200 miljoen aan eigen aandelen op om de aandeelhouders tevreden te houden, beschrijft econoom Dirk Bezemer in een recent boek. Door het kapitalisme verliest de mens zijn mens-zijn. Ooit was geld niks meer dan een middel om goederen te kunnen ruilen. Tegenwoordig zijn die goederen van weleer van ondergeschikt belang: geld is er nu vooral om geld mee te verdienen. Dat de huizen in Nederland op dit moment zo schrikbarend duur zijn, komt omdat woningen voor een deel slechts een aanleiding zijn om geld te verdienen. Het gaat er dan niet om dat mensen een woonplek hebben, maar dat een stapel bakstenen reden is om

een hypotheek te verstrekken die op de financiële markt met winst doorverkocht kan worden.

Onsterfelijkheid

Auteur Ernest Becker geeft in zijn beroemde boek *The Denial of Death* uit 1973 een mogelijke verklaring waarom het kapitalisme ons zo trekt. Hij beschrijft dat het grote probleem van de moderniteit is dat er geen geloofwaardig onsterfelijkheidsproject meer is. In zijn ogen is ieder mens van nature bang voor zijn eigen nietigheid en sterfelijkheid, en heeft iedereen daarom nood aan een heroïsch bestaan. Religie is een van de meest toereikende houvasten voor een mens, omdat de angstige mens zich in de religie kan verbinden aan het hogere, het heilige, het transcendentale. Maar religie heeft voor velen zijn heroïek verloren. Met de komst van Isaac Newton in de natuurwetenschap en René Descartes in de filosofie werd de Westerse wereld opgeschrikt door een wetenschappelijke revolutie. In vier eeuwen tijd werd religie opzij geschoven als Grote Verklaarder van het universum en het menselijk bestaan. Maar wat religie wel nog kon, vermag de

moderne wetenschap helaas niet: betekenis geven.

Dus zoekt de mens naar nieuwe onsterfelijkheidsprojecten. En daar lokt het kapitalisme met zijn vele beloftes: in de wereld van de vrije markt kan iedereen wegdragen over een leven als ondernemer of carrière makende werknemer. Zij bewijzen hun bestaansrecht met een van melk en honing overvloeiende bankrekening en kunnen hun leven decoreren met de fetisjobjecten van de reclamewereld: een dure auto, op maat gesneden kleding, vlieggreizen naar keuze en een groot huis.

De mens heeft zich tot galeislaaf van het kapitalisme gemaakt, uit vrees niks voor te stellen zonder de wedloop van het geld. Wat is het uiteindelijk waard? De Deense filosoof Søren Kierkegaard sprak over de 'onmiddellijke mens', die niet meer reflecteert op zichzelf. We verworden tot wat Kierkegaard 'Filistijnen' noemde: mensen die zichzelf verdoven met het triviale. Luidruchtige Monopoly-spelers, zoutjes etend, vol van zichzelf. ●

De documentairefilm Capital in the Twenty-First Century is nu uit op dvd.